

מסורת הש"ס

6) נכלומר נכשרין וממתקין ערוך. 7) פ"י מרי וקב והייט מלי סאה ערוך. 8) פסחים 72. 9) נכלומר מוטב שיהיה מטר הכנה מהיות חורב בלי מטר. ערוך. 10) ולעיל ד: 11) ללעיל ו: 12) כ"מ כת. 13) פ"י הגאון כלשאר כתיב נשא בית אב מרגמו רב בית אבא זו נלא בית אב. ערוך. ערך רשנא א1, 14) לקמן טו: 15) וסהלס 16, 17) פרסא ד7, 18) ירמיה נא1, 19) גזנאסחאית דידן כמוד ששקין ושיין בעירין. ערך רשנא 20, 21) לקמן טו:1.

תורה אור השלם

1. עד לא עָשָׂה אֶרֶץ וְחֻצוֹת וְרָאשׁ עִפְרוֹת תָּבֵל: מְשֻׁלַּח ח כו 2. הַתֵּן מָטָר עַל פְּנֵי אֶרֶץ וְשַׁלַּח מִיָּם עַל פְּנֵי חֻצוֹת: אִיבֹב ה' 3. וְיֵשֶׁת חֹשֶׁךְ סָתוּר סִבִּיבוֹתָיו סָתוּר חֻשְׁבֵּת מִיָּם עָבִי שְׁחָקִים: תְּהִלָּה י' ח 4. וְיָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִבִּיבָתָיו סִבֹּת חֻשְׁרַת מִיָּם עָבִי שְׁחָקִים: שְׂמוּאֵל ב כב 5. מְשַׁקֵּה הַיָּרֵם מַעְלִיתָיו מִפְּרִי מַעְשֵׂי תִשְׁבַּע הָאָרֶץ: תְּהִלִּים ק' יג 6. וְהָרָה יִצְאָ מַעְדָן לַהֲשִׁקוֹת אֶת הָרָן נִחְשָׁן יִפְרָד וְהָרָה לְאֶרְצָהּ רָאשִׁים: בְּרָאשִׁית ב' 7. שְׂכַנְתָּ עַל מִיָּם רַבִּים רַבַּת אֶרֶץךָ כָּאן קֶצֶר אֲמַת בָּצָרָךְ: יִרְמְיָהוּ נא יג

הגהות הב"ח

א1) נגמ' שמתאמר על דא עשה ארץ ומוצאין דא"י שמה תחילה כי על פני ארץ וגו' א"י משקא אותה הקב"ה בעצמו וכי מתמלא וכו' על פני ארץ וגו' משל לחדש שמגבן את הגביע: 3) השי"ת ד"ה בנתייבא וכו' מתכנסים חיי בנאד ונתנם באלוהים כי ואולא לוי מה"ר שוטה תחלה שט יורדין הגשמים תהלה כן שמעתי ומה"ר מתמציית משורירי מים שנשאר צננים כי א"י מה"ר תפנת כי: 2) ד"ה הי' שקול כי' מחרסת. י"ז ולהכי נקט ר"ש ולא נקט שיינ דשרין האל והאל מביט: 3) ד"ה ונהר יואל מעדן כלומר סימן לדבר כי דמתי קרא ונהר יואל מעדן תחילה להשקות הגן: 4) ד"ה נקטין: 5) ד"ה תא כי' תחשקת את הגן הסה"ר מה"ר: 6) הגן הסה"ר ואח"כ מה"ר: 7) לפי כל עולם כולו בגן עדן לעולם: 8) ד"ה נקטין: דהכי הוא דחצא צבל נלא מיטרא דטובעני כי הד"ס: 9) ונא יובשני. שאינה יבשה: 10) באתני' בשנשא במרחשון שואלין את הגשמים וכו' רבן גמליאל אומר בשבעה צו בט"ו יום אחר החג.

רבנו גרשום

מתמציית כור שוטה תרקב. מתמציית בן עדן שוטה כל העולם, וכל העולם לגבי גן עדן כתרקב לפני כור. תרקב תרי וקב, והיוצא ג' בקי. כור ל' סאין, והיוצא ג' סאה, נמצא תרקב אחד משישים כבור, וכל העולם אחד משישים בגן עדן. דחצא בלא מטרא. כלומר, שקוצרת בלא מטר, כלומר שאינה צריכה מטר, שיושבת בין ביצעי המים. ע"א אצרה. טובעני ולא יובשני. כלומר, מתמריץ שטובעין הורעים אבל לעולם אין מתביישין. ר"ג אומר בשבעה בן בחמשיה עשר יום אחר החג. כלומר דר' במרחשון הוא יט"ו אחר החג, כדי שיגיע האחרון. ובגולה. אין שואלין את הגשמים עד ששים בתקופה, לפי שהן במקום נמוך ואין צריכין למטר כל כך. ציבי דטבות ורשבא. דהוה עשיר, והיו עצים שלו מונחים ליבש בשדה עד שיכנסם במרחשון. כלפני ששים. ואין שואלין בו, או כלאחר ששים, ושואלין בו. עילאי בעו מיא. רב דהוה מא"י בעי מים בששים. תתאי לא בעי מיא. שמואל דהוה מבבל עד לבסוף לא בעי מיא, עד ששים ואחד. אובלין ושותין משחשבה. שאין אובלין מבעוד יום כיוה"כ וכתשעה באב. שלא להפקיע את השערים. דבני כפרים הבאים ליום הכניסה מספקים מים ומזון לאחיהן שבכרכין, וכשהן באין בחמישי לא ידעו שקבלו עליהם תענית, ואין מביאין מזון אלא לצורך השבת, ולוקחין הכל לצורך ליל חמישי לפי שהתענו בו, ומתייקר המזון לצורך השבת, אבל כשגזרין בשני כשבאין בשני לעיר שומעין כשגזרין תענית, וכשבאין בחמישי מביאין מזון כדי למכור ללילי חמישי ולשבת. מפסיקין בראשי חדרשים. אם אירעו בחמישי ושני.

מאימתי

פרק ראשון

תענית

י.

קָרַי ביה חבשרת. פ"י הטל הכ"ף מן חשכת ושדי עם חשרת ויהיה חכשרת כלומר שהמים צעגנים מתכשרים שהעגנים שומים לבסוף הס ממתקים צעגים: **מוֹבְעָנִי** ולא יובשני. פ"י מוטב להיות צארך שהיא למה מכשהיא יבשה:

הַלָּבָתָא יום ס' בלאחר ס'.

וכן עמאל דבר ויום מקופה מתחיל: **אֵין** גזרין תענית על הצבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע השערים. פ"י שע"י עששו הכצור תענית יקנו מזון של חמישי ושל שבת וכסצורים העס יוקר היא ויפקיעו השערים:

חזירו

על פני ארץ וגו' א"י שוטה תחילה וכל העולם כולו לבסוף שנאמר הנותן מטר על פני ארץ וגו' משל לאדם שמגביל את הגבינה נוטל את האוכל ומניח את הפסולת אמר מר ממתקין הן בעבים מנליה דא"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן כתיב ³ חשכת מים עבי שחקים וכתיב ⁴ חשרת מים עבי שחקים שקול כף ושרי אריש וקרי ביה ⁵ חכשרת ור' יהושע בהני קראי מאי דריש בהו סבר לה כי הא דכי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא נהור ענני ועירין מוהי חשוך ענני סגיינ מוהי כמאן אולא הא דתניא מים העליונים במאמר הם תלוים ופירותיהן מי גשמים שנאמר ⁵ מפרי מעישך תשבוע הארץ כמאן כר' יהושע ור' אליעזר ההוא במעשה דיו של הקב"ה הוא דכתיב אריב"ל כל העולם כולו מתמציית גן עדן הוא שוטה שנאמר ⁶ ונהר יוצא מעדן וגו' תנא מתמציית בית כור שוטה ⁷ תרקב: ת"ר ⁸ ארץ מצרים הוויא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה והוא אחד משישים בכוש וכוש אחד משישים בעולם ועולם א' משישים בגן וגן אחד משישים לעדן ועדן אחד מס' לגיהנם נמצא כל העולם כולו כביסוי קדרה לגיהנם וי"א גיהנם אין לה שיעור וי"א עדן אין לה שיעור א"ר אושעיא מאי דכתיב ⁷ שוכנת על מים רבים רבת אוצרות מי גרם לבבל שיהו אוצרותיה מליאות בר הוי אומר מפני ששוכנת על מים רבים אמר רב עתירה בבל דחצא בלא מיטרא אמר אביי נקימינן ⁹ טובעני ולא יובשני: **בַּתְנִי'** ¹⁰ בג' במרחשון שואלין את הגשמים רבן גמליאל אומר ⁴ בשבעה בו ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת: **גַּב'** ¹¹ א"ר אלעזר הלכה כרבן גמליאל תניא חנניה אומר ² ובגולה עד ששים בתקופה אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל הלכה כחנניה איני והא בעו מיניה משמואל מאימת מדכרינן ותן טל ומטר אמר להו מכי מעיילי ציבי לבי טבות ¹² רישבא דילמא אידי ואידי חד שיעורא הוא איבעיא להו יום ששים כלפני ששים או כלאחר ששים ת"ש רב אמר יום ששים כלאחר ששים ושמואל אמר יום ששים כלפני ששים א"ר נחמן בר יצחק וסימנך עילאי בעו מיא תתאי לא בעו מיא אמר רב פפא ³ הלכתא יום ששים כלאחר ששים: **בַּתְנִי'** ¹³ הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין ג' תעניות אוכלין ושותין משחשיכה ומותרין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ¹⁴ הגיע ר"ח כסליו ולא ירדו גשמים ב"ד גזרין שלש תעניות על הצבור אוכלין ושותין משחשיכה ומותרין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה: **גַּב'** מאן יחידים אמר רב הונא רבנן ואמר רב הונא יחידים מתענין שלשה תעניות שני וחמישי ושני מאי קמשמע לן תנינא ¹⁵ 1) אין גזרין תענית על הצבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע את השערים אלא שלש תעניות הראשונות שני וחמישי ושני מהו דתימא הני מילי צבור אבל יחיד לא קמשמע לן תניא נמי הכי כשהתחילו היחידים להתענות מתענין שני וחמישי ושני ¹ ומפסיקין בראשי חדרשים ובימים

כלומר כדאמר ר' יוחנן. כלומר קודם ציאת מים לנהר פרט שהוא רחוק יותר: **גַּב'** ובגולה ששים. ובגולה אין שואלין עד ששים בתקופה לפי שהוא מקום נמוך ואין צריכים מטר כל כך: **מכי מעיילי ציבי לני טבוס רישנא.** משעה שמכניסין עצים לאולר ללורך ימות הגשמים שכן היו נוהגין לפי שהיו יודעין שזמן גשמים הוא משם ואלין ולא היו יכולין לחטוב עצים ציער: **רישנא.** יייד עופות כמו אין פורשין ⁵ רשבים ליונים 3) ז"ק דף עט:). טבות שס אדם: **כלפני ס'.** ולא מדכרינן: **כלאחר ס'.** ומדכרינן: **עילאי בעו מים.** העומדים צהרים צריכין יותר מים מפני שהגשמים מתגלגלים ויורדין למטה: **סחאי לא בעו מים.** שמתכנסין כל מימי ההרים לבקעה. הי"ר רב שהיה מארץ ישראל כדאמרין בעלמא 7) גיטין דף 1.) מכי אתא רב לבבל וארץ ישראל גבוהה מכל הארצות משום הכי אמר כלאחר ששים ובצבל גבולה מתוך שאין צריכין לגשמים אין שואלין עד ס' לתקופת משרי. וכן אנו נוהגים שכל מנהגינו אחר בני צבל: **בַּתְנִי' הגיע שבעה עשר וכו'.** אוכלין ושומין משחשיכה שאין אוכלין מבעוד יום כיום הכפורים ותשעה באב: **גַּב' מאי קמ"ל** היא דקאמר שני וחמישי ושני: **סנינא.** צפיקרין דלקמן 7) דף טו:). אין גזרין תענית כו' שלא להפקיע את השערים שסם היו מתחילין להתענות בחמישי היו קוין למנואי התענית שתי סעודות גדולות אחד לתענית ואחד לשבת וכסצור המוכר שרעב צא לעולם ואח"י לאפקועי שערים: **אפקועי.** מבטל שיעור מדה הראשונה וממנעיה: **אבל יחידים לא.** שלש תעניות שהיחדין עושין קודם לצבור ואין זקוקין להתחיל בשני דליכא אפקעת שערים משום יחידים לחודיהו. והללו ג' תעניות דיחידים אינן צכלל י"ג תעניות דלצבור תדע דקא חשיב צמתינ' ⁸ שלש ושלש וצבע: **ומפסיקין בראשי חדרשים.** שסם חל ר"ח צשני ובחמישי לאחר שהתחילו להתענות פוסקין תעניתם:

וכן

והיא גבוהה והן המבקשים מים, וסורא אתריה דרב והיא לגבי נהרדעא תתאה, והן אינם מבקשים מים, כלומר כיון שהם תחתיים נקורן המים בהם ומתקימין אצלם. אמר רב 7) פפא) הלכתא יום 8) ס' כל[אחר ס'. באתנ' הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין. ואוקים רב הונא להני 1) יחידים) רבנן. ומתענין שני וחמישי ושני, ומפסיקין בראש חדש ובימים טובים הכתובים במגילת תענית.

כו א ב ג מיי פ"ב מהלכות תפלה הלכה טז
תמנ עשין יט טור ש"ע א"ח ס"י קח סעף 6:

כו ד ה מיי פ"ג מהל' תעניות הלכה א והלכה ב טוס"ע א"ח ס"י תקעה סעף 6 ב:

כז ו מיי שם פ"א הלכה ה טוס"ע א"ח ס"י תקענ סעף 6:

כח ז מיי שם הלכה ט ופ"ג הלכה 1 טו' וטוס"ע שם ס"י תקעה סעף 1:

‏◈‏

מוסף רש"י

ככסיו קדרה. דבר מועט 7) פסחים 72.) בג' במרחשון שואלין את הגשמים. הכי קיס להו דהוי זמן גשמים 7) לעיל ד:.) הלכה כרבן גמליאל. דלויט שאלך עד שבעה במרחשון 7) שם.) היחידים. סמידיס 7) לעיל ו.) שלא להפקיע את השערים. כשרואין צעלי מניות שקוין למולאי יום חמישי שתי סעודות גדולות אחת ליום התענית לליל חמישי ואחת לשבת. סבויס שצא רעב נוטלם ומיקיין ומפקיעין לשעה, אבל משהתחילו להתענות יודעין שאיט אלא מפני התענית 7) לקמן טו:1.)

‏◈‏

רבנו חננאל

ארץ ישראל נבראת תחלה. שנאמר עד לא עשה ארץ וחצרות. ארץ ישראל הקב"ה משקה אותה 1) בעצמון וכל העולם כולו על ידי שליח, שנאמר הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חצרות. ארץ ישראל שוטה היא גשמים וכל העולם שוטה תמציית, שנאמר הנותן מטר וגו', משל לאדם מגביל בגינה נוטל מאכל ומניח הפסולת. ת"ר מצרים ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, ואחת משישים בכוש, וכוש אחד משישים בעולם, והעולם אחד משישים בגן, וגן אחד משישים בעדן, ועדן אחד משישים בגיהנם, נמצא כל העולם כולו כביסוי קדרה לגיהנם. א"ר יהושע בן לוי כל העולם מתמציית הגן הוא שוטה שנאמר, ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. תנא מתמציית בית כור שוטה ששנה התרקב הוא חצי סאה, והכוז יש בו ל' סאין, נמצא א' מס' כבור. וכוין ששנה בחיצונה העולם א' מס' בגן, נמצא העולם כולו מתמציית בית כור שוטה תרקב, שהוא זה התרקב א' מס' כבור כמו שהוא העולם א' מס' בגן, ושוטה תמצייתו. בתנ'.

בשלשה במרחשון שואלים את הגשמים, 7) כו'.) רבן גמליאל אומר בשבעה בו. א"ר אלעזר הלכה כרבן גמליאל. תנא חנניה אומר בשבעה עד ס' יום בתקופה.

אמר שמואל הלכתא כחנניה. וזמן הכנסת עצים דבי טבות ורישבא מן השדה הוה ס' בתקופה. ואביעאי לן יום ס' כלפני 7) סין] דאיתו שמואל, או כלאחר ס' ושואל. רב אמר כלפני ס', ושמואל אמר כלאחר ס'. וסימנך עילאי

בעי מיא, תתאי לא בעי מיא, פי', נהרדעא אתריה דשמואל

והיא גבוהה והן המבקשים מים, וסורא אתריה דרב והיא לגבי נהרדעא תתאה, והן אינם מבקשים מים, כלומר כיון שהם תחתיים נקורן המים בהם ומתקימין אצלם. אמר רב 7) פפא) הלכתא יום 8) ס' כל[אחר ס'. באתנ' הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין. ואוקים רב הונא להני 1) יחידים) רבנן. ומתענין שני וחמישי ושני, ומפסיקין בראש חדש ובימים טובים הכתובים במגילת תענית.